JAN POTOCKI
(1761—1815)

ISTORIA COMANDORULUI DE TORALVA

Am intrat în Ordinul de Malta încă de copil, fiind primit, cum se spune, din rândul pajilor. Datorită protecţiei de care mă bucuram la Curte, am obţinut la douăzeci şi cinci de ani privilegiul de a echipa o galeră pe cheltuiala mea; în anul următor, marele maestru îmi acordă, odată cu titlul de comandor, cea mai bună dintre reşedinţele limbii[1] de Aragon. Puteam deci şi pot încă să năzuiesc la cele mai înalte funcţii ale Ordinului. Dar cum la aceasta nu se ajunge decât la o vârstă înaintată, iar în aşteptare nu aveam absolut nimic de făcut, am urmat exemplul primilor noştri bailivi[2], care poate mi-ar fi putut da un altul mai bun. Într-un cuvânt, n-aveam altă ocupaţie decât să fac dragoste, ceea ce priveam pe atunci ca un păcat din cele mai neînsemnate, şi dea Domnul să nu fi săvârşit niciodată altul mai greu! Cel pe care mi-l reproşez este o furie vinovată, care m-a făcut să sfidez ceea ce religia noastră are mai sfânt; nu mă pot gândi decât cu groază la lucrul acesta; dar să nu anticipăm.

Trebuie aşadar să ştiţi că la Malta sunt câteva familii nobile băştinaşe, care nu fac parte din Ordin şi n-au nici o legătură cu cavalerii, de orice rang ar fi, nerecunoscându-l decât pe marele maestru, care este suveranul lor, şi pe canonicii care formează consiliul său.

Acestei categorii îi urmează una mijlocie, care exercită tot felul de funcţii şi caută protecţia cavalerilor. Femeile din aceasta categorie sunt desemnate cu titlul, pe care ele însele şi-l dau, de „honorate", care în italiană înseamnă „respectabile". Titlu pe care fără îndoială îl merită pentru decenţa purtării şi, ca să spunem lucrurilor pe nume, pentru secretul cu care ştiu să-şi învăluie iubirile.

O îndelungă experienţă le-a învăţat pe aceste doamne „honorate" că semeţul este incompatibil cu caracterul cavalerilor francezi, sau că extrem de rar se întâmplă ca discreţia să se alăture frumoaselor calităţi care-i disting. Urmarea a fost că aceşti tineri, obişnuiţi pretutindeni cu strălucitoare succese la femei, la Malta trebuie să se mulţumească cu prostituate.

Cavalerii germani, de altfel puţin numeroşi, sunt cei care plac cel mai mult „honoratelor", şi asta datorită în primul rând tenului lor alb-trandafiriu. După ei vin spaniolii şi cred că datorăm aceasta caracterului nostru care, pe drept cuvânt, e socotit onest şi demn de încredere.

Note:
[1] În Ordinul de Malta intrau 7 limbi sau naţiuni: Auvergne, Provence, Franţa, Aragon, Castilia, Italia, Germania şi Anglia.
[2] În Ordinul de Malta, cavaleri de un grad superior comandorului şi care se bucurau de privilegiul de a purta Marea Cruce.

Cavalerii francezi, mai ales caravaniştii[3], se răzbună pe „honorate" batjocorindu-le în fel şi chip, mai cu seamă dându-le în vileag aventurile lor secrete. Dar cum ei formează un grup izolat şi neglijează să învețe italiana, care este limba țării, vorbele lor nu fac mare vâlvă.

Trăiam aşadar liniştiți, ca şi „honoratele" noastre, când un vas francez ni-l aduse pe comandorul de Foulequère, din vechea casă a seneşalilor de Poitou, coborâtoare din conții de Angoulême. Mai fusese la Malta şi întotdeauna avusese dueluri. În prezent solicitase generalatul galerelor. Avea peste treizeci şi cinci de ani; ca atare te-ai fi aşteptat să fie mai potolit. Într-adevăr, comandorul nu mai era certăreț şi scandalagiu ca odinioară; dar era arogant, poruncitor şi chiar farsor, pretinzând să i se dea mai multă considerație decât însuşi marelui maestru.

Comandorul îşi deschise casa: de îndată cavalerii francezi dădură buzna. Noi mergeam rareori şi până la urmă deloc, întrucât conversația se purta în jurul unor subiecte care nu ne conveneau, printre altele, în jurul „honoratelor", pe care le iubeam şi le respectam.

Când comandorul ieşea, era de îndată înconjurat de tinerii cavalerişti. Deseori el îi ducea în „Strada îngustă", le arăta locurile unde se bătuse şi împrejurările în care avuseseră loc duelurile sale.

Trebuie să vă spun că, după obiceiurile noastre, duelul este oprit la Malta, cu excepția „Străzii înguste", o străduță în care nu dă nici o fereastră şi care nu-i mai largă decât e nevoie ca doi oameni să-şi poată încrucişa spadele. Ei nu pot da înapoi. Adversarii iau poziție de-a curmezişul străzii, prietenii lor îi opresc pe trecători, ca să nu-i tulbure. Odinioară obiceiul acesta fusese introdus pentru a se împiedica asasinatele; căci omul care ştia că are un duşman ocolea „Strada îngustă", şi dacă asasinatul se petrecea în altă parte, nu se mai putea pretinde că a fost un duel. De altfel, era prevăzută pedeapsa cu moartea pentru oricine ar fi venit în „Strada îngustă" cu un pumnal. Aşadar la Malta duelul nu numai că era tolerat, dar chiar îngăduit. Totuşi această îngăduință era, ca să spunem astfel, tacită, şi nu numai că nu se făcea abuz de ea, dar se şi vorbea despre asta cu un fel de ruşine, ca de-un atentat împotriva iubirii creştine şi de neîngăduit în reşedința unui ordin mănăstiresc.

Plimbările comandorului prin „Strada îngustă" erau cu totul nelalocul lor. Şi urmarea gravă a fost de a-i face şi mai arțăgoşi pe cavalerii francezi, care şi aşa erau destul de porniți pe gâlceavă.

Această nedemnă purtare sporea din zi în zi. Cavalerii spanioli deveneau din ce în ce mai rezervați; până la urmă se adunară cu toții la mine şi mă întrebară ce e de făcut pentru a stăvili această impetuozitate care devenea cu totul de nesuportat. Mulțumii compatrioților mei pentru cinstea pe care mi-o făceau, acordându-mi încrederea lor; le promisei că voi vorbi comandorului, înfățişându-i purtarea tinerilor francezi ca un abuz pe care numai el l-

---

Note:

[3] *Caravane* se chemau — în cadrul Ordinului de Malta — primele curse ale tinerilor cavaleri de Malta împotriva turcilor, pentru că aveau drept scop să surprindă caravanele care circulau pe mare între Alexandria şi Constantinopol. Caravaniştii sunt aşadar cei mai tineri dintre cavalerii de Malta.

ar putea curma, şi aceasta datorită stimei şi respectului de care se bucura în cele trei limbi ale națiunii sale. Îmi propuneam să duc această discuție cu toate menajamentele posibile, dar nu-mi făceam iluzia că s-ar putea sfârşi fără un duel: totuşi, dat fiind că motivul neobişnuitei lupte îmi făcea cinste, n-aş fi fost prea supărat ca duelul să aibă loc. În sfârşit, cred că până la urmă mă lăsai şi târât de-un fel de antipatie pe care o aveam față de comandor.

Eram în Săptămâna Patimilor şi hotărâsem ca întrevederea mea cu comandorul să n-aibă loc mai înainte de cincisprezece zile. Cred că aflase de cele ce se petrecuseră la mine şi că voia să mi-o ia înainte provocându-mă.

Ajunserăm în Vinerea Mare: ştiți că, după obiceiul spaniol, dacă-ți place o femeie, o urmăreşti în ziua aceasta din biserică în biserică pentru a-i oferi apă sfințită. Se face aceasta puțin şi din gelozie, de teamă să nu-i ofere un altul şi să profite de acest prilej pentru a intra în vorbă. Acest obicei spaniol se introdusese şi la Malta. Aşadar urmăream o tânără „honorata" de care eram legat de mai mulți ani; dar chiar din prima biserică în care intră, comandorul se apropie de ea, se aşeză între noi, întorcându-mi spatele, şi dându-se de câteva ori înapoi, pentru a mă călca pe picioare, fapt ce nu trecu neobservat.

La ieşirea din biserică, mă apropiai de el cu un aer nepăsător, ca pentru a-i vorbi. Îl întrebai în ce biserică se gândea să meargă: mi-o numi. Mă oferii să-i arăt un drum mai scurt şi, fără ca el să-şi dea seama, îl dusei în „Strada îngustă". Când ajunserăm, trăsei spada, foarte sigur de altfel că nimeni nu ne va tulbura într-o zi ca aceea, când toată lumea era la biserică.

Comandorul trase şi el spada, dar de îndată o lăsă în jos: „Ei cum! spuse. În Vinerea Mare?" Dar eu nu voiam să țin seamă de nimic.

— Ascultă-mă, spuse el, sunt peste şase ani de când nu m-am împărtăşit: mi-e groază de starea în care se află sufletul meu. Peste trei zile...

Sunt din fire paşnic, dar ştiți că oamenii de acest fel, când se înfurie, îşi pierd cu totul capul. Îl silii pe comandor să se pună în gardă; pe chipul lui se zugrăvise însă groaza. Se lipi de perete, ca şi cum, prevăzând că va fi răsturnat, îşi căuta un sprijin. Într-adevăr, de la prima lovitură, îl străpunsei. El lăsă spada jos, se sprijini de zid şi spuse cu o voce sfârşită: „Te iert, fie ca şi Cerul să te ierte! Du sabia mea la Tête-Foulque şi ai grijă să se facă o sută de slujbe în capela castelului." Apoi îşi dădu sfârşitul. Pe moment nu acordai prea mare atenție ultimelor sale cuvinte şi, dacă nu le-am uitat, este pentru că după aceea mi-au fost repetate. Am declarat duelul după cum se obişnuieşte. Pot să spun că înaintea oamenilor nu mi-a pricinuit nici un neajuns: Foulequère era urât şi lumea a socotit că-şi meritase soarta; dar înaintea lui Dumnezeu fapta mea mi se părea foarte vinovata din cauză că nu-i acordasem sfintele taine, lucru pentru care conştiința mea îmi aducea crâncene învinuiri. Asta a durat opt zile.

În noaptea de vineri spre sâmbătă m-am deşteptat brusc privind în jurul meu, mi s-a părut că nu eram în camera mea, ci în mijlocul „Străzii înguste", întins pe jos. Mă miram că mă aflam acolo, când îl văzui limpede pe comandor, sprijinit de perete. Năluca părea că se straduie să vorbească şi îmi spuse: „Du spada mea la Tête-Foulque şi ai grijă să se facă o sută de slujbe în capela castelului". De îndată ce-am auzit aceste cuvinte, mă cuprinse un somn letargic. A doua zi mă deşteptai în camera şi în patul

meu, dar păstram neştearsă amintirea vedeniei.

În noaptea următoare pusei să se culce în cameră cu mine un valet, dar n-am mai văzut nimic şi nici în nopţile care urmară. În noaptea de vineri spre sâmbătă, însă, am avut din nou aceeaşi vedenie, cu deosebire că de astă dată îl văzui pe valetul meu culcat pe caldarâm, la câţiva paşi de mine. Fantoma comandorului mi se arătă şi rosti aceleaşi cuvinte. Vedenia se repeta astfel în fiecare vineri. Valetul meu visa atunci că era culcat în „Strada îngustă"; dar, în afară de aceasta, nu-l vedea şi nici nu-l auzea pe comandor.

La început nu ştiam ce înseamnă Tête-Foulque, unde comandorul îmi ceruse să-i duc spada: cavalerii din Poitou mă lămuriră că era un castel situat la trei leghe de Poitiers, în mijlocul unei păduri; că în ţinut se povesteau lucruri nemaipomenite despre el, că se puteau vadea acolo lucruri neobişnuite, ca armura lui Foulque-Taillefer şi armele cavalerilor pe care acesta îi doborâse, şi că era chiar o tradiţie în casa Foulequère de-a se depune în castel armele care le slujiseră fie în război, fie în lupte individuale. Toate acestea îmi deşteptară interesul; dar trebuia să mă gândesc în primul rând la conştiinţa mea.

Mă dusei la Roma şi mă spovedii marelui duhovnic. Nu-i ascunsei vedenia care mă urmărea mereu. El nu-mi refuză dezlegarea, dar mi-o dădu cu condiţia de a-mi face penitenţa. Din aceasta făceau parte şi cele o sută de slujbe de la castelul Tête-Foulque, dar cerul primi ofranda şi, din clipa spovedaniei, fantoma comandorului încetă să mă mai urmărească. I-adusesem spada de la Malta şi, de îndată ce-am putut, am luat drumul Franţei.

Ajuns la Poitiers, mi-am dat seama că lumea aflase de moartea comandorului, şi faptul acesta nu era aici mai regretat decât la Malta. Mi-am lăsat suita în oraş, mi-am îmbrăcat veşmântul de pelerin şi mi-am luat o călăuză; se cuvenea să merg pe jos până la Tête-Foulque şi de altminteri drumul nu era practicabil pentru căleşti.

Am găsit poarta donjonului închisă; după ce-am sunat îndelung, castelanul apăru în sfârşit: era singurul locuitor de la Tête-Foulque, împreună cu un sihastru care slujea la capelă şi pe care-l găsirăm făcându-şi rugăciunea. Când termină, îi spusei că venisem să-i cer o sută de slujbe. În acelaşi timp, depusei ofranda mea pe altar. Am vrut să las tot acolo şi spada comandorului, dar castelanul îmi spuse că trebuie s-o depun în sala de arme, la un loc cu toate spadele membrilor familiei Foulequère ucişi în duel şi ale celor pe care ei îi uciseseră; acesta era obiceiul consfinţit. Îl urmai pe castelan în sala de arme, unde într-adevăr se aflau spade de toate dimensiunile, ca şi portrete, începând cu portretul lui Foulque-Taillefer, conte de Angoulême, care ridicase castelul Tête-Foulque pentru un fiu al său bastard, dervenit seneşal de Poitou şi strămoş al casei Foulequère de Tête-Foulque.

Portretele seneşalului şi al soţiei sale se aflau de o parte şi de alta a unui mare şemineu, într-unul din colţurile sălii de arme. Făceau o impresie foarte vie. Şi celelalte portrete erau bine pictate, deşi în stilul epocii. Dar nici unul nu impresiona atât de mult ca cel al lui Foulque-Taillefer. Era înfăţişat într-o haină din piele de bivol, cu spada într-o mână, cu cealaltă apucând pavăza rotundă pe care i-o oferea un scutier. Cea mai mare parte a spadelor erau atârnate în chip de fascie, sub acest portret.

Îl rugai pe castelan să aprindă focul în sală şi să-mi aducă cina.

— Cât priveşte cina, îimi răspunse el, n-am nimic împotrivă, dar de culcat vă sfătuiesc, scumpe pelerin, să vă culcați în odaia mea.

Îl întrebai ce motiv îl făcea atât de prudent.

— Ştiu bine ce vreau să zic, răspunse castelanul, şi-am să vă pregătesc patul lângă al meu.

Am acceptat propunerea cu atât mai multă plăcere cu cât era într-o vineri şi mă temeam de-o revenire a vedeniei mele.

Castelanul se duse să se îngrijească de cină, iar eu mă apucai să examinez de aproape armele şi portretele. Acestea, după cum am mai spus, erau zugrăvite cu mult adevăr. Pe măsură ce lumina scădea, draperiile întunecoase se topeau în umbră pe fondul obscur al tabloului; focul din cămin nu lăsa să se desluşească decât chipurile: lucrul acesta făcea o impresie înfricoşătoare, sau poate mi se părea astfel pentru că starea conştiinței mele îmi pricinuia o spaimă fără răgaz.

Castelanul îmi aduse cina, alcătuită dintr-o farfurie de păstrăvi pescuiți într-un râu din apropiere. Mi se dădu şi o sticlă de vin destul de bun. Doream ca pustnicul să ia masa cu mine, dar el nu se hrănea decât cu ierburi fierte în apă.

Mi-am citit întotdeauna cu regularitate breviarul, ceea ce este o obligație pentru cavalerii unui ordin religios, cel puțin în Spania. Îl scosei deci din buzunar, împreună cu şiragul de mătănii, şi-i spusei castelanului că, nefiindu-mi încă somn, voi mai rămâne să mă rog pană noaptea târziu şi că ceea ce mai doream era doar să-mi arate camera.

— Perfect, îmi răspunse el, la miezul nopții pustnicul va veni să-şi facă rugăciunea în capela alăturată; atunci veți coborî această mică scară şi veți ajunge la camera mea, a cărei uşă va fi deschisă. Nu rămâneți aici după miezul nopții.

Castelanul plecă. Începui să mă rog, aruncând din când în când câte-o buturugă pe foc. Dar nu prea îndrăzneam să-mi plimb privirile prin sală, căci mi se părea că portretele se însuflețesc. Dacă priveam unul după câteva clipe, mi se părea că ori clipeşte din ochi, ori se strâmbă din gură, mai ales seneşalul şi soția sa, care erau de o parte şi de alta a căminului. Mi se păru că-mi aruncau căutături mânioase şi că apoi schimbau priviri între ei. O rafală de vânt care zgudui ferestrele şi făcu să zăngăne armele îmi spori groaza. Continuam totuşi să mă rog cu râvnă.

În sfârşit, îl auzii pe pustnic psalmodiind, şi când încetă, coborâi scara pentru a ajunge în camera castelanului. Aveam în mână un capăt de lumânare şi, cum vântul mi-o stinse, urcai înapoi ca s-o aprind din nou. Dar care îmi fu mirarea văzându-i pe seneşal şi pe soția lui coborâți din ramele lor şi aşezați la gura sobei. Stăteau de vorbă firesc si discuția se auzea clar.

— Dragă prietenă, spunea seneşalul, ce gândeşti de acest castilian care l-a ucis pe comandor fără a-i acorda taina spovedaniei?

— Mi se pare, răspunse spectrul feminin, mi se pare, dragul meu, că a săvârşit o mişelie şi o răutate. De aceea cred că *messire* Taillefer nu-l va lăsa să iasă din castel fără să-i arunce mănuşa.

Îngrozit, mă năpustii pe scară; căutam bâjbâind uşa camerei castelanului şi nu reuşeam s-o găsesc. Aveam încă în mână lumânarea stinsă. Mă gândii s-o aprind din nou şi mă liniştii un pic; încercam să mă conving că cele două figuri pe care le văzusem înaintea căminului nu existaseră decât în

închipuirea mea. Urcai scara din nou şi, oprindu-mă în uşa sălii, văzui că într-adevăr cele două figuri nu se mai aflau la gura sobei, unde crezusem că le-am văzut. Intrai aşadar cu îndrăzneală, dar abia făcusem câțiva paşi că văzui în mijlocul sălii pe *messire* Taillefer în gardă, prezentându-mi vârful spadei sale. Mă întorsei spre scară, dar uşa era ocupată de-un scutier, care-mi aruncă o mănuşă de oțel. Nemaiştiind ce să fac, smulsei o spadă dintr-un mănunchi de arme şi mă năpustii asupra fantasticului meu adversar. Mi s-a părut că l-am spintecat în două, dar numaidecât primii sub inimă o împunsătură care mă arse ca un fier roşu. Sângele meu inundă sala şi-mi pierdui cunoştința.

Mă deşteptai dimineață în camera castelanului. Văzând că nu mai apar, îşi luase cu sine apă sfințită şi venise să mă caute. Mă găsise întins pe parchet, fără cunoştință, dar fără nici o rană decât în închipuirea mea fascinată. Castelanul nu mă iscodi, ci mă sfătui doar să părăsesc castelul.

Plecând, am apucat drumul Spaniei. Opt zile am făcut până la Bayonna, unde, ajungând într-o vineri, am tras la un han. La miezul nopții, am sărit din somn: lângă patul meu se afla *messire* Taillefer, amenințându-mă cu spada. Am făcut semnul crucii şi parcă năluca se mistui în fum. Dar am simțit aceeaşi lovitură de spadă pe care mi se păruse că am primit-o la castelul de la Tête-Foulque. Mi se părea că eram scăldat în sânge. Am vrut să strig, să mă dau jos din pat, dar şi una şi alta erau peste puterile mele. Această spaimă inexprimabilă m-a stăpânit până la prima cântare a cocoşilor. Atunci am adormit din nou; dar a doua zi am zăcut bolnav, într-o stare jalnică. În fiecare vineri am aceeaşi vedenie. Actele de cucernicie n-au izbutit să mă izbăvească. Melancolia mă va duce în mormânt, unde voi coborî înainte dea mă fi eliberat de puterea Diavolului. Doar o brumă de speranță în mila cerească îmi dă puterea să-mi îndur suferințele.

Sfârşit